

RÁKOSSY ANNA

Neogótikus díszítőelemek a budavári Nagyboldogasszony főplébánia-templom gyűjteményének ötvösművein

A XIX. században és a XX. század első évtizedeiben készült magyarországi egyházi liturgikus felszerelési tárgyak jelentős részét alkotják a historizáló művek, ahogyan Európa-szerte általános jelenség a nagy stílus-korszakok díszítőmotívumainak, díszítőtechnikáinak fellelészése, használata a XIX. század folyamán.¹

Külföldi példákat követve, az ízlésformálás érdekében létesült az Egyházművészeti Lap azzal a céllal, hogy az egyházi emlékek bemutatása mellett az új művek készítésére is hatást gyakoroljon követendő példák, rajzok ismertetése által.² A hagyományosan magyarnak tartott díszítőtechnikák iránt nőtt az érdeklődés. Ipolyi Arnold (1823–1886) különösen a sodronyzománc használatának újraélesztésében gyakorolt jelentős hatást a hazai művészi iparra. Ennek a – jellegzetesen magyar-nak tartott – díszítőtechnikának eredetét és történetét elsőként kutatta és publikálta.³ Ipolyi Arnold így fejezte ki véleményét egy 1878-ban megtartott beszédében: „A klasszikus és stílusos emlékek ismerete nélkül nincs helyes műfelfogás és formafejlődés.”⁴

A Czobor Béla (1852–1904) szerkesztette *Egyházművészeti Lap* a historizáló egyházi paramentumok használatát javasolta, ezek közül is elsősorban az „átmeneti” illetve „csúcsíves stylben” készült művekre helyezték a hangsúlyt. A lap beszámolt a főpapok beszerzéseiről is, közülük is elsősorban Simor János prímás (1813–1891) és Ipolyi Arnold megrendeléseit kaptak kiemelt figyelmet. „Ipolyi Arnold ő excellenciáját, ki nemcsak stylszerű kelyhet készíttetett úgy saját maga, – mint egyházmegyéje plébánia-templomainak, de a múlt évben a hazai ötvösművészet régi technikáinak föllevenítésére nagy horderejű lépéseket tett.”⁵

Ipolyi Arnold az általa oly kedvelt sodronyzománcal díszített ötvösműveket is rendelt: Egger Dávid műhelyében 1897-ben a barsszentkereszti kehely utánzata,⁶ 1883-ban egy pásztorbot,⁷ Link Fülöp műhelyében pedig 1886-ban egy, a Szent László-herma ábrázolásával díszített pluviale csat készült, utóbbi Lippert József építész tervei alapján.⁸ Lippert József (1826–1902) Simor János győri püspök (1857–1867), majd esztergomi érsek (1867–1891) számára számos liturgikus ötvösművet is tervezett, amelyeket legtöbbször a bécsi Anders műhelyben kiviteleztek.⁹

A XIX. században egyre inkább megszokottá vált, hogy egy iparművészeti tárgy tervezője és készítője nem egy és ugyanaz a személy, a tervezők pedig – Európa-szerte – elsősorban az építészek közül kerültek ki.

Mihalik Sándor (1900–1969) az építészek ezen meghatározó szerepéről így írt: „Az építészet tartja kezében a stílusalkotás gyepelőjét, és igyekszik az építészet társművészeit is megnyerni elveinek. [...] Ötvöseink másodrendű szerepet játszanak. Alkotásaik formáit az ötvösműveket tervező építészek ízlése szabja meg. Az ötvös alkotóművészből végrehajtvá, kivitelezővé válik.”¹⁰

A budavári Nagyboldogasszony főplébánia-templom XIX. század végi felújítása során nagy gondot fordítottak az új, stílusában a gótikus belső térhez illeszkedő berendezés megtervezésére. A neogótikus oltárok, bútorok, csillárok mellett neoromán és neogótikus gyertyatartók és oltárkeresztek készültek Schulek Frigyes (1841–1919) építész tervei alapján.

Farbakyné Deklava Lilla kutatásai alapján ismert, hogy a Mátyás-templom számára Link Fülöptől egy pacifikálót és egy szentségtartót rendeltek, majd 1890-ben a templom számára meg is vásárolták ezeket az ötvösműveket.¹¹

Az úrmutató – amely a felkai monstranciának újabb díszítőelemekkel, szobrocskákkal kiegészített utánzata – a budavári koronázó főtemplom kincstárában volt egészen 1932-ig, amikor a templom akkori plébánosa, Dr. Nemes Antal (1855–1941, budavári plébános 1898–1936) az Országos Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta.¹²

A felkai úrmutatónak nem ez volt az egyetlen XIX. század végi „másolata”. XIII. Leó pápát (1878–1903) ötven éves papi jubileuma – aranymiséje – alkalmából 1887-ben ajándékokkal köszöntötték. A magyarországi ajándékok között volt két sodronyzománcos ötvösmű Link Fülöp István budapesti műhelyéből is: a bécsi Pázmáneum egy kelyhet, Császká György szepesi püspök (1874–1891) pedig a felkai monstrancia 1887-ben készült „másolatát” ajánlotta fel a pápának.¹³ Az ajándékok néhány napig a nagyközönség számára is megtekinthetők voltak.¹⁴

A XV. századi felkai úrmutató látható volt az 1884. évi történeti ötvösmű-kiállításon, majd 1886-ban Császká György restauráltatta Link műhelyében.¹⁵ A felkai úrmutató restaurálása alkalmával a szentségtartóról hiányzó két szent szobrának pótlásához Czobor Béla Szent István és Szent László alakját javasolta, előbbi mintázásához pedig idősebb Storno Ferenc (1821–1907) a besztercebányai vártemplom számára készült alkotását javasolta mintaként.¹⁶ A koronázó főtemplom számára rendelt utánzathoz Möller István (1880–1934) építész készített módosítási rajzokat.¹⁷

1. kép.

Link Fülöp műhelyéből a Mátyás-templom kincstárába a fent említett monstrancia mellett sodronyzománccal díszített kehely¹⁸ és oltárkereszt¹⁹ (1. kép) is került. Mindkét ötvösmű hatkaréjos talpát azonos módon osztja a sodronyzománccos mezőket körülvevő, szalagból és sodrott drótot imitáló gyöngysorból készült keret, a zománc mustrája is egyazon mintát követ. Azonos a lapos talpperemen, a karéjok közeiben a vízköpőt imitáló öntvény és négykaréjos áttört sáv.

A budavári Nagyboldogasszony-plébániatemplom sodronyzománccal díszített oltárkeresztjén Krisztus testét – az arc és az ágyékkötő kivételével – rondbosse zománc fedi. A kereszt végein – középkori mintákat követve – négykaréjos mezőkben az evangélisták mellképei, amelyekhez hasonlóak a monstrancia talpának evangélista ábrázolásai.

Az oltárkereszt nóduszán kerek mezőkben váltakozva két szent nő – Árpád-házi Szent Erzsébet és Árpád-házi Szent Margit – és két szent férfi – Szent László király és Szent István király – mellképei. Hasonló mintát követnek a fentebb említett monstrancia talpát, valamint az 1886-ban Simor János prímás számára Rauscher Lajos (1845–1914) terve alapján Zitterbarth Károly műhelyében készült pásztorbot²⁰ nóduszát is díszítő mellképek is. A pásztorbot és a budavári oltárkereszt szárgombjai között további párhuzamok is megvonhatók, hiszen mindkét nódusz azonos sémát követ, a medaillonok között egy-egy virágot imitáló díszítmény, a szárgomb felső és alsó köztes tereit pedig – hasonló mintázatú – sodronyzománccos lemezek töltik ki. Mindkét szárgombot felül és alul egy-egy befoglalt kövekkel és filigrán-

nal díszített gyűrű keretezi. Hasonló tagolás figyelhető meg Ipolyi Arnold fentebb említett pásztorbotjának²¹ szárgombján is, amelyen a virágdísz helyett reneszánsz szárnyas kerubfejek vannak a mellképek közeiben. Különösen érdekes a nóduszok egy külföldi párhuzama: 1865-ben Reinhold Vasters ötvös készítette Aachenben Hugo Schneider építész tervei alapján egy pásztorbotot, amelynek nódusza az oltárkereszt szárgombjával és a Simor-pásztorbot nóduszával azonos tagolást követ. A Leopold Pell dram trieri püspök számára készült pásztorbot szárgombjának és kampójának felületét zománccra helyezett filigrándísz borítja, amellyel az ötvös feltehetően a sodronyzománc hatását igyekezett elérni.²² Az esztergomi és a trieri pásztorbotok kialakítása közti hasonlóságok azonos – feltehetően magyarországi – előképre, mintarajzra utalnak.

Az egyedi alkotások, kis példányszámban készült kvalitásos „másolatok” mellett a kivitelező műhelyek nagy számban forgalmaztak szériában készült egyszerűbb kivitelű, neoromán ill. neogótikus ötvösműveket, amelyek ma is jelentős arányban megtalálhatók a magyarországi plébániák liturgikus felszerelési tárgyai között.

A budavári főplébánia a XIX. század végén gyarapodott egy neogótikus monstranciával (2. kép), amely ennek a sorozatgyártásnak a terméke. Az úrmutató a gótikus magyarországi monstranciákat utánozza, a gótizáló hatkaréjos talp és a nódusz felett architektonikus felépítmény szentségtartója két oldalán Szent István és Szent László alakjai, fent pedig Szűz Mária szobrocskája. A szentségtartó melletti sarkokban megjelennek

2. kép.

reneszánsz elemek is: egy-egy szárnyas kerubfej tölti ki a sarokmezőket.

A budavári úrmutató királyszobrai – a felkai úrmutató restaurálásához javasolt szobrokhoz hasonlóan – feltehetően szintén XIX. századi előképek után készültek. A monstrancia talpperemén olvasható felirat szerint a budavári hívek ajánlották fel a Loreto-kápolnának 1893-ban.

A gótikus monstranciák mintájára – lényegesen kisebb méretű – ereklyetartók készültek a XIX. század végén és a XX. század első felében. Ebbe a típusba tartozik a budavári Nagyboldogasszony-plébániatemplom kincstárában öt, igen hasonló kialakítású ereklyetartó.²³ Míg a talpak kialakítása többféle minta alapján készültek (ovális, négy- és hatkaréjos egyaránt előfordul), a felső, öntött architektonikus részek mind az öt ereklyetartó esetében azonos alapmintát követnek, mindössze az ereklyetartó fülkék kialakítása ill. az egyes díszítőmotívumok kidolgozottságában mutatkoznak eltérések.

Mindegyik ereklyetartón egységes minta után készültek az angyalok, és a koronás Szűz Mária-szobrocskák is azonos alapformát követnek, a kivitelezés minőségében azonban eltérések tapasztalhatók. Míg két – azonos mintát követő – ereklyetartó²⁴ aranyozott szobrocskáin az öntés utáni finom kidolgozás nyomai – az aprólékosan megformált az arcokon, a haj fűrtjein és a ruharedőkön – jól megfigyelhetők, további két ereklyetartó²⁵ szobrocskáinak megmunkálása már kevésbé finom, a hajfűrtök kevésbé láthatók, az arc kidolgozása is felületesebb.

Igen jelentős a különbség az említett négy ötvösmű és az ötödik ereklyetartó²⁶ kidolgozása között: utóbbin Szűz Mária haja és koronája nem rendelkezik éles részletekkel, szinte összeolvadnak, a szobrok megkopott hatást keltenek. Ez az ötvösmű más szempontból is eltér a többitől: egyfelől az ereklyetartó háza kerek ablakkal készült és ennek megfelelően rövidebb a szentéktartó középső díszítőeleme, amely így nem takarja a szár csatlakozását az architektonikus felső részhez. A stilizált növényi indát mintázó díszítőelemek öntése durvább, a többi fent említett ereklyetartón még áttört csavarodó leveles indák már áttörés nélküli tömör díszítmények. Másfelől a korábban említett ereklyetartók mindegyikén lévő ötvösjegyeztől (feloldatlan J.R mesterjegy és hitelesítőjegy) eltér ennek az ereklyetartónak a jelzése (feloldatlan BF mesterjegy és a budapesti hitelesítőjegy). Utóbbi (3. kép) datálásához a talpon lévő vésett donációs felirat nyújt segítséget: *Donum Pauli Esterházy principis Anno 1933.*

Hasonló, gótikus monstranciákat utánzó ereklyetartók készültek a XIX. század végén és a XX. század elején német területen is, többek között a bécsi Anders cég műhelyében is.²⁷ Kölnben 1891-től 1907-ig kimutatható Joseph Leonard Bündgen illetve fia, Robert Bündgen által irányított műhely működése, amely egy-

házi felszerelési tárgyak előállításával foglalkozott.²⁸ Az itt készült ötvösművek között a donációs felirattal ellátott budavári ereklyetartóval szinte egyező típus is megtalálható, amelynek ezüstből készült példányát őrzi a brühl-vochem-i Sankt Matthias-plébániatemplom²⁹, míg a kölni St. Gereon-plébániatemplom kincstárában egy, a formájában és méretében is az brühl-vochem-i ereklyetartóval megegyező monstrancia található. A kölni és a budavári ötvösművek azonos mintát követnek, eltérés mindössze a szobrocskák esetében mutatkozik: Brühl-Vochemben a Szent Ágota ereklyét őrző tartón a szent és két angyal szobrocskája áll, a St. Gereon-templom monstranciáján pedig a két angyal mellett Gonzaga Szent Alajos szobra látható³⁰. A budavári ereklyetartón a csavarokkal rögzített Szűz Mária és a két angyal kis öntött szobrocskáit a megrendelő, vásárló bizonyára mintalapokból választhatta ki kívánsága szerint.

A Bündgen-műhelyben készült ötvösműveket 1900 körülre datálták,³¹ a budavári ereklyetartó ennél később, feltehetően az 1930-as évek elején készülhetett. A kutatás jelenlegi állása szerint nem áll rendelkezésünkre adat arról, hogy Esterházy Pál herceg (1901–1989) milyen ereklyével – vagy ereklyéhez – ajándékozta meg a Nagyboldogasszony templomot.³² Nem zárható ki annak lehetősége, hogy a herceg választása azért esett ilyen típusú neogótikus ereklyetartó elkészíttetésére – talán a plébános, dr. Nemes Antal esetleges kérését is figyelembe véve –, hogy a már meglévő ereklyetárhoz – és a templom immáron egységes stílusú berendezéséhez – illeszkedjen az új felszerelés. A kölni és a budavá-

3. kép.

4. kép.

ri ereklyetartók közti hasonlóságból adódó összefüggés megvilágítása további kutatásokat igényel.

Az egységes „műstylben” készült ötvöstárgyak mellett a XIX. század második felében és a XX. század első évtizedeiben készültek eltérő stíuselemeket ötvöző művek is, a kelyheken gyakran jelennek meg egymás mellett román, illetve a gótikus mintákat utánzó elemek. A budavári főplébánia-templom gyűjteményébe dr. Fábíán János plébános (1918–2000) hagyatékából került egy ilyen kehely (4. kép). A kerek talp alsó részén hat, gyöngysorral keretelt íves mezőben beágyazott zománcozott ábrázolások – Szent József a gyermek Jézussal, Borromei Szent Károly, Árpád-házi Szent Erzsébet, Szűz Mária a gyermek Jézussal, Assisi Szent Ferenc és a Szentháromság – jelennek meg, míg a talp felső részét hat nagy, húsos akantuszlevél tölti ki. A Szentháromság és a Szűz Mária a gyermek Jézussal kompozíciói túlnyúlnak a rendelkezésre álló mezőn, a zománcozott keret alatt is folytatódik.

A hat rotulusszal ellátott náduszt stílizált virágok és húsos levelek díszítik, a száron a stílizált levelek architektonikus motívumokkal összekomponálva jelennek meg. A stílizált négyszirmú levelekkel díszített rotuluszok XV. századi előképek után készültek, hasonló figyelhető meg a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményének egyik 1430 körül készült kelyhén is.³³ A kupakosáron mérművek mintázatát imitáló osztósávköböl indulnak ki a stílizált leveles indák, amelyek az 1500 körüli magyarországi gótikus kupakosarak egyik tagolási módját idézik: a hat ovális vagy kerek mező mellett felső ívháromszögben stílizált hármastákos

dísz jelenik meg. A kupakosarat felül zománcozott felirat, „CALICEM SALUTARIS ACCIPIAM” és a gótikus mintát utánzó párta zárja le.

A talp takarólemezen vésett felirat emlékeztet a korábbi tulajdonosra:

„* DR. THEOL. FÁBIÁN JÁNOS APOSTOLI PROTONOTÁRIUS, FŐSZÉKESEGYHÁZI KANONOK, BUDAI ESPERES BUDAVÁRI PLÉBÁNOSSÁGÁNAK 10. ÉVFORDULÓJÁRA. * 1969. MÁRCIUS 15. – 1979. MÁRCIUS 15.”

A budapesti hitelesítőjegy és a felolvasatlan S. A. mesterjegy alapján a XIX. század végére, a XX. elejére tehető az ötvösmű keletkezésének időpontja, a kehely korábbi provenienciája a kutatás jelenlegi állása szerint nem ismert.

A budavári Nagyboldogasszony-plébániatemplom gyűjteményében egyedülálló az a XX. század első harmadában készült magyar kehely, mely a gótikus formákat és motívumokat egyedi formában használja fel. (5. kép) A magyar ötvösmű készítőjét nem ismerjük, az RM mesterjegy felolvasatlan. A kehely eredetére a talp takarólemezebe írt felirat utal:

„X ROCH MIHÁLY X BUDAPEST X MCMXXXIX”

Az íves talpperemmel ellátott aranyozott hatkaréjos talp adja a háttér az ezüst áttört sáv számára, amelynek csúcsára állított négyzetekből álló hangsúlyos keretmintája mellett a négykaréjos mintázata háttérbe szorul. A szargallér hatkaréjos, hosszúkás kialakítása középkori előképekre nem vezethető vissza, az egyszerű szargyűrűk és a nádusz viszont – ha az utóbbi csak részben is – utánozza a korábbi példákat. A szargomb rotuluszainak négykaréjos kialakítása későromán-koragótikus mintá-

5. kép.

kat követ. Igen hasonló az „átmeneti stylben” készült, a XIX. század végén a budai ferencesek tulajdonában lévő XIV. századi kehely szárgombján lévő rotuluszok kialakítása, amelyek a csúcsban végződő négykaréjos zománccos mezőiben „+ M A R I A” volt olvasható.³⁴ A budavári kehely ezüst kerettel hangsúlyozott rotuluszaiban a kereszt és IHS monogram betűi váltakoznak, a hátteret elefántcsont adja. Az áttört ezüst kehelykosár csak a felső részén – a gótikus mérműveket idéző négyzetes mustra, a vastag sodrony és a párta használatával – utal a korábbi előképekre, de szőlőfürtök és búzakalászkettős csoportjának megformálása már új – valóban modern, XX. századi – stílus felé mutatnak.

Nem egyedi jelenség, hogy a gótikus formákkal együtt attól igen eltérő, új elemek is megjelennek. Lyka Károly (1869–1965) a historizáló ötvösség kapcsán rámutatott arra, hogy a megrendelői, vásárlói réteg megszokta és igényelte a historizáló formákat.³⁵ A tervező művészek egyéni törekvése, stílusa azonban – ahogyan a fent említett kehely esetében is – egyre jelentősebb mértékben jelent meg a historizáló alkotásokon is. Példaként megemlíthető Tarján Huber Oszkár (1875–1933) (kinek művészetét a historizmust bíráló Mihalik Sándor pozitív, újjító szellemű példaként emelte ki³⁶) egy áldoztató kelyhe,³⁷ amelynek hatkaréjos talpa, hatszögletű szárgyűrűi és lapított gömb alakú nádusza, valamint a kupakosár tagolása és a gótikus pártadisz használata gótikus előképeket idéz, azonban a sodronyzománc mustrája és legfőképpen a fedél kialakítása már új, egyedi, az art deco felé mutató stílust tükröz.

A korszak ötvösművészetének kiváló szakértője, T. Németh Annamária hívta fel legutóbb 2009-ben a *Colligite fragmenta! – Örökségvédelem Erdélyben* című konferencián ill. a konferenciakötetben megjelent tanulmányában a figyelmet a magyarországi XIX. végi ill. a XX. század első évtizedeiben készült ötvösművek kutatásának hiányára.³⁸

Az adott terjedelemben a budavári Nagyboldogasszony főplébánia-templom kincstárának mindössze néhány ötvösművét lehetett röviden ismertetni. A hazai gyűjteményekben őrzött historizáló – szériagyártásban ill. egyedi megrendelésre készült – liturgikus ötvösművek további kutatása a XIX. század végi és XX. század eleji magyarországi ötvösségről értékes újabb adatokkal szolgálhat.

Képjegyzék

1.kép: Oltárfeszület

Link Fülöp István
Budavári Mátyás-templom
aranyozott ezüst, trébelt, öntött, zománc,
ékkövek
M.: 40 cm Tá.: 16 cm
1889 körül
(szerző felvétele)

2.kép: Monstrancia

Budavári Mátyás-templom
aranyozott ezüst, öntött, vésett
M: 50,6 cm Sz:19,8 cm
XIX. század vége
(szerző felvétele)

3.kép: Erekytartó

Budavári Mátyás-templom
részben aranyozott ezüst, öntött, vésett
M: 39 cm Tá.: 13 cm
XX. század első harmada
(szerző felvétele)

4. kép: Kehely

aranyozott ezüst, trébelt, öntött, cizellált, zománc
Budavári Mátyás-templom
M: 23,5 cm Tá.: 15,5 cm
XIX. század vége, XX. század eleje
(szerző felvétele)

5.kép: Kehely

Budavári Mátyás-templom
részben aranyozott ezüst, elefántcsont, trébelt,
öntött, cizellált
M: 24,2 cm Tá.:13,3 cm
1939 (?)
(szerző felvétele)

Jegyzetek

- 1 Ebben a terjedelemben nincs lehetőség kitérni a jelenség társadalmi hátterének és a magyarországi ötvösművészetben használt gótikus formák és díszítmények utánzásával, felhasználásával kapcsolatban a XIX. század második felében és a XX. század elején megfogalmazott nézetekre, véleményekre.
- 2 *Az egyházi művészetek hazánkban*. Egyházművészeti Lap, I. (1880) 1. sz. 37.
- 3 IPOLYI Arnold: *A magyar és az erdélyi zománc (1874)*. In: Uő. *Kisebb munkái IV*. Budapest, Ráth Mór. 1887.
- 4 IPOLYI Arnold: *A magyar műtörténelmi emlékek tanulmánya*. In: *A magyar művészettörténet-írás programjai*. Szerk. MAROSI Ernő. Budapest, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet – Corvina Kiadó, 1999. 145.
- 5 *A kehely*. Egyházművészeti Lap, I. (1880). 138.
- 6 Uo.
- 7 Főszékesegyház Kincstár, Esztergom, ltsz. 64.173.
- 8 *Ipolyi Arnold váradai püspök új pluviale-csatja*. Egyházművészeti Lap, VII. (1886). 250. Ikonográfia-ajáról: KERNY Terézia: *Két főpap mecénás. Adatok Zalka János és Ipolyi Arnold Szent László tiszteletéhez*. *Ars Hungarica*, XXI. (1994) 1. sz. 117–124.
- 9 Az esztergomi Főszékesegyházi Kincstár őriz több neogótikus kelyhet, neoreneszánsz monstranciát és kelyhet, úti miséző készletet és az 1867. évi ko-

- ronázásra készült neogótikus kenettartót is. Mind-egyiket Lippert József tervezte, a bécsi Anders műhely kivitelezte Simor János primás számára.
- 10 MIHALIK Sándor: *Magyar zománcművészeti törekvések*. Művészettörténeti Értesítő, XII. (1963) 1. sz. 1.
- 11 FARBAKYNÉ DEKLAVA Lilla: *A budavári Nagyboldogasszony-templom Schulek Frigyes-féle helyreállítása*. 3–35. In: *A Budavári Nagyboldogasszony-templom művészettörténeti tudományos elődokumentációja*. ÁMRK, Kutatási Osztály, 2004. Kézirat. 29.
- 12 Iparművészeti Múzeum, ltsz. 18171. *Historizmus és eklektika*. Szerk: VADAS József, VADÁSZI Erzsébet. Budapest, Iparművészeti Múzeum, 1992. Kat. Nr. 380.
- 13 *XIII. Leó pápának szánt magyarországi ajándékok tárlata*. Művészi Ipar, VIII. (1887). 248. „Az új ötvösművek legkiválóbbja a híres felkai monstrancia jól sikerült másolata, becsületére válik készítőjének, Link Fülöp István ismert nevű helybeli ötvösünknek. E monstranciát hazai művészi iparunk nagylelkű pártfogója, Császka György szepesi püspök ajánlja fel a római pápának. Kitünően jó ízlésre mutat a bécsi Pázmáneum kelyhe is, mely szintén Link készítménye. Művészi módja csúcsíves, kék és zöld sodrony zománcozott, tehát specialis magyar díszű.” A XIII. Leó pápának ajándékozott monstranciát jelenleg a Pápai Sekrestye Kincstárában őrzik. Cséfalvay Pál kutatásai alapján ismert, hogy a bécsi Anders-műhelyben készült egy neogótikus sodrony-zománcozott kehely Lippert József terve alapján, amelyet a budapesti Központi Szeminárium gyűjteményében őriznek. A hagyomány szerint ez az ötvösmű a XIII. Leó pápának küldött ajándékok között szerepelt és Rómában Fraknoi Vilmos (1843–1924) megvásárolta és ajándékozta a szemináriumnak. *A magyar kereszténység ezer éve*. Szerk. ZOMBORI István, CSÉFALVAY Pál, MARIA ANTONIETTA DE ANGELIS. Budapest, Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2001. 386. Kat. sz. 6.16.
- 14 „A kegyesrendiek budapesti főgymnáziumának nagytermében ez évi október 28-tól 30-ig voltak közszemlére kitéve amaz egyházi tárgyak, melyeket Magyarország katolikusai XIII. Leó pápának 50 éves papi jubileuma alkalmából kegyeletük jeléül felajánlottak.” *XIII. Leó pápának szánt magyarországi ajándékok tárlata*, 1887. 246.
- 15 *A felkai urmutató stílszerű restaurálását [...] Egyházművészeti Lap*, VII. (1886). 60–63.
- 16 *A felkai urmutató stílszerű restaurálását [...]*, 1886. 61.
- 17 FARBAKYNÉ DEKLAVA, 2004. 29.
- 18 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 82. 2001-ben ellopták, jelenlegi őrzési helye nem ismert. Mátéffy Balázs szíves közlése.
- 19 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 162.
- 20 Főszékesegyház Kincstár, Esztergom, ltsz. 64.259. A szárgombon Szent László, Árpád-házi Szent Erzsébet, Szent Imre és Árpád-házi Szent Margit mellképei. *A magyar kereszténység ezer éve*, 2000. 382. Kat. sz. 6.14.
- 21 Főszékesegyház Kincstár, Esztergom, ltsz. 64.173.
- 22 *Schatzkunst Trier*. Hrsg. Dr. Franz J. RONIG. Trier, Bischöfliches Generalvikariat Trier, 1984. 252. Kat. 218.
- Az aacheni kincstárban a későközépkor óta őriznek magyarországi kelyheket. Nem zárható ki annak lehetősége, hogy ezen ötvösművek sodrony-zománcozott díszítése is hatást gyakorolhatott az aacheni pástortbot készítőire. A magyar-aacheni kapcsolatok révén is kerülhettek magyarországi mintalapok az aacheni tervező és ötvös látókörébe.
- 23 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 205, 206, 207, 214, 223, 224.
- 24 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 205, 206.
- 25 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 207, 214.
- 26 Budavári Mátyás-templom Egyházművészeti Gyűjteménye, ltsz. 224.
- 27 1861-re datált ereklyetartó a Főszékesegyházi Kincstárban, Esztergom, ltsz. 64.159; 1870-ben készült Zalka János (1820–1901) megrendelésére a Szent Adalbert ereklyéjét őrző ereklyetartó. Székesegyházi Kincstár, Győr, ltsz. Gy. 96.17. *Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2000. március 17 – szeptember 24. Szerk. MIKÓ Árpád, SINKÓ Katalin. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2000. 136–137. Kat. I–11, I–12. (A Magyar Nemzeti Galéria kiadványai 2000/3.)
- 28 „Fabrik kirchlicher Geräthe und Gefäße”. SCHÄPFKE, Werner: *Goldschmiedearbeiten des Historismus in Köln*. Köln, Städtisches Museum, 1980. 186.
- 29 SCHÄPFKE, 1980. 186.
- 30 SCHÄPFKE, 1980. 187.
- 31 SCHÄPFKE, 1980. 186–187.
- 32 *A Historia Domus* egyetlen alkalommal említi Esterházy Pál herceget (1901–1989), de nem ezen ajándék kapcsán. *Historia Domus*, 1898–1968. 76–77.
- 33 Magyar Nemzeti Múzeum, ltsz. 1909.2. KOLBA Judit: *Liturgische Goldschmiedearbeiten im Ungarischen Nationalmuseum. 14–17. Jahrhundert. Catalogi musei Nationalis Hungarici. Series Mediaevalis et Moderna I*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2004. Nr. 13. Képét közli: 127. Nr. 13.
- 34 *A kehely*. Egyházművészeti Lap, I. (1880). 86.
- 35 „A megrendelő (igen sokszor a tervelő szíve szerint is) ugyanis megállapítja előre, hogy a monstrancia például tiszta gótikus stílusú legyen. [...] Mivelhogy ez a holt, lélektelen másolás, ez a rég elhamvadt eszméken való elősködés szerte gyakorlatban van,

- lassan megszokta már mindenki. A szokásból törvény lett s mi annak a szomorú helyzetnek vagyunk szemlélői, hogy egyenest bűnül róják fel a művészeknek, ha az anyagát, a célját tartja szem előtt, ha tehát művészi alapelvekből indul ki.” LYKA Károly: *Egyházi fémmunkák*. In: *Korszerű egyházi művészet*. Közrebocsátja FIEBER Henrik. Budapest, Németh József Könyvkereskedése, 1913. 6.
- 36 MIHALIK Sándor: *Magyar zománcművészeti törekvések*. Művészettörténeti Értesítő, XII. (1963). 1. sz. 3.
- 37 Kivitel: Wilfinger Béla. Képét közli: *Korszerű egyházi művészet*, 1913. 320. kép.
- 38 T. NÉMETH Annamária: *Adalékok Erdély 19. századi ötvösművészeti emlékeinek történetéhez*. In: *Colligite fragmenta! Örökségvédelem Erdélyben. Örökségvédelmi konferencia*. Főszerk. N. KIS Tímea. Budapest, ELTE BTK, 2008. Budapest, ELTE BTK Művészettörténet Intézeti Képviselő, 2009. 259.

Neogotische Verzierungen auf einigen Goldschmiedearbeiten in der Sammlung der Liebfrauenkirche in der Budaer Burg

Am Ende des 19. Jahrhunderts sind liturgische Geräte mit Drahtemailverzierung – ein Kelch, eine Monstranz und ein Altarkreuz (Abb. 1.) – aus der Budapester Werkstatt von Fülöp István Link in die Krönungskirche gekommen.

Die Monstranz ist eine Kopie der aus dem 15. Jahrhundert stammenden Monstranz von Felka (heute Velka, Slowakei) und der Pfarrer dr. Antal Nemes hatte sie 1932 dem Kunstgewerbemuseum Budapest gegeben. Eine andere Kopie dieser Monstranz wurde Papst Leo XIII. – anlässlich seiner Jubiläumsmesse – vom Zipser Bischof György Császka im Jahre 1887 geschenkt.

Die Füße des Altarkreuzes und des Kelches sind nach gleicher Vorlage angefertigt, aber der Fuß des Altarkreuzes besteht auch aus weiteren Zierlemente. Der Nodus ist eng verwandt mit dem Nodus des Bischofsstabes von Primas János Simor aus der Domschatzkammer von Esztergom, der nach dem Entwurf des Architekten Lajos Rauscher in der Werkstatt von Goldschmied Károly Zitterbarth in Budapest im Jahre 1886 angefertigt wurde. Ein sehr ähnlicher Nodus gehört zum Bischofsstab von Leopold Pelldram, Bischof von Trier, der nach der Vorlage des Architekten Hugo Schneider in der Aachener Werkstatt von Goldschmied Reinhold Vasters im Jahre 1865 gemacht wurde.

Beim heutigen Stand der Forschung stehen keine Angaben zur Verfügung, die an die Umstände der Erwerbung verweisen, aber man kann die Möglichkeit nicht ausschließen, dass die Anschaffung dieser Goldschmiedearbeiten mit Drahtemailverzierung für die Krönungskirche unter dem Einfluss der Geschenke für Papst Leo XIII. erfolgte – letztere waren ja vor ihrer Verschickung in Budapest ausgestellt gewesen.

Am Ende des 19. Jahrhunderts ist eine neogotische Monstranz (Abb. 2.) in die Schatzkammer der Budaer Oberpfarrkirche gekommen. Wie die Inschrift auf dem Fuß angibt, wurde die Monstranz 1893 von den Gläubigen der Budaer Burg an die Loreto-Kapelle der Krönungskirche geschenkt.

Reliquiare wurden nach gotischen Vorbildern der Monstranzen – in kleinerem Ausmaß – angefertigt. In der Schatzkammer der Liebfrauenkirche befinden sich fünf sehr ähnliche Exemplare von diesem Reliquiartypus. Eines von diesen Reliquiaren (Abb. 3.) wurde von Fürst Paul Esterházy in 1933 an die Matthiaskirche geschenkt. Reliquiare gleicher Ausstattung wurden in dem Bündgens Fabrik kirchlicher Geräte und Gefäße in Köln um 1900 auch angefertigt.

Ein ungarischer Kelch mit romanischen und gotischen Zierelementen gelangte in die Sammlung der Oberpfarrkirche aus dem Nachlass des Pfarrer dr. János Fábrián (1969-2002) (Abb. 4.), der um Jahrhundertwende gemacht wurde. Der Pfarrer hat den Kelch 1979 anlässlich seines zehnjährigen Jubiläums als Pfarrer bekommen, die frühere Provenienz der Goldschmiedarbeit ist unbekannt.

Der Kelch von Mihály Rong (Abb. 5.) ist mit einer Mischung von Zierelementen und Formen der Neogotik und ganz moderner Motive verziert, letztere die auf das Art Deco Stil deuten.

Die ungarische Goldschmiedekunst Ende 19. Jahrhunderts und Anfang 20. Jahrhunderts ist leider nur in geringem Ausmaß aufgearbeitet, es sind weitere Forschungen über die ungarischen Goldschmiede, die Punzierung und die in Ungarn gebräuchlichen Vorlageblätter, sowie über den Zusammenhang zwischen ungarischen und ausländischen Goldschmiedearbeiten nötig.

